

ПЕЦОВ Орданчо¹

МАЧЕЊЕ И ДРУГИ ОБЛИЦИ НА НЕХУМАНИ ПОСТАПУВАЊА

Апстракт: Заштитата на слободите и правата на човекот и граѓанинот се добива позначајно место во современите услови на живот. Тоа се гледа во се поинтензивниот пристап на различните сегменти на општеството во изградувањето на една либерална стратегија и вреднувањето на највисоките обележја, воопшто, низ призмата на човековите врховни вредности, како што се: животот, телесниот интегритет, слободата, егзистенцијата и почитувањето на другите луѓе.

Анализирајќи го досегашниот развој на човековата мисла вткаена во различните приоди на изградбата на едно современо човеково општество, со сите негови позитивни и негативни карактеристики, се сретнуваат низа недоречености и јасно неизиференцирани ставови по ова прашање. Тенденција на современите збиднувања е создавање на една јасна платформа на општествени случувања кои ќе бидат во функција на развој на демократското општество во светски и европски размери.

Република Македонија и нејзините граѓани го одат патот во изградбата на слободите и правата, постепено, но сигурно. Минатото и неговите недостатоци не смеат да бидат пречка во остварувањето на вековните стремежи за почитување, сожителство и разбирање со другите луѓе, независно од нивните социјални, полови и етнички разлики.

Клучни зборови: *слободи, права, човек, граѓанин, кривично право, кривична постапка*

* * *

PECOV Ordančo

TORTURE AND OTHER FORMS OF INHUMAN TREATMENT

Abstract: The protection of the citizens and man's freedoms and rights takes a more significant position in the modern conditions of life. This could be seen in the more intensive approach of the different segments of the society in

¹⁾ Авторот е асистент на Правен факултет – Кичево, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола, e-mail: ordancopecov@hotmail.com

the development of a liberal strategy and generally the appraisal of the highest insignia, through the prism of man's supreme values, such as: life, personal integrity, freedom, existence and the respect of other people.

By analyzing the previous development of man's thought weaved in the different approaches of developing a modern human society, with all its positive and negative characteristics, one can come across a number of unsaid issues and undifferentiated opinions regarding this matter. The tendency of the modern events is to develop a clear platform of social events which are going to be in function of developing a democratic society on a world and European scale.

Republic of Macedonia and its citizens slowly but surely are on the way in developing the freedom and rights of people. The past and its downsides must not be an obstacle for the realization of the eternal yearning for respect, coexistence and understanding other people regardless of their social, sexual and ethnical differences.

Key words: *freedom, rights, man, citizen, criminal law, criminal procedure*

* * *

Вовед

Ова претставува негативна импликација на правото на слобода и е еден од основните принципи на современото општество со кој се заштитува честа и достоинството на човекот. Истата е предвидена во повеќе меѓународни акти и во внатрешното право.² Донесена е и посебна конвенција против тортура и друга сурова, нехумана и понижувачка постапка или казнување од Организацијата на обединетите нации на 10 декември 1984 година, која стапи во сила на 26 јуни 1987 година. Со оглед на фактот што кривичната постапка, а особено постапката за извршување на кривичните санкции се погодни за примена на репресивни методи, оваа забрана има политичко значење и е инкорпорирана во внатрешните права на современите држави. „Физичкиот и моралниот интегритет на човекот се неприкосновени. Се забранува секој облик на мачење, нечовечко или понижувачко однесување и казнување. Се забранува присилна работа“.³ Оваа забрана е подигната на ранг на основно начело на кривичната постапка: „Забрането е и казниво од

²Универзална декларација за правата на човекот на Организацијата на обединетите нации од 10 декември 1948 (член 5); Меѓународен пакт за граѓанските и политичките права од 16 декември 1966 (член 7); Европска конвенција за заштита на правата на човекот и основните слободи од 1950 (член 3) и Американска конвенција за правата на човекот од 1969 (член 5).

³Устав на Република Македонија од 17 ноември 1991 година (член 11).

обвинетиот или од друго лице што учествува во постапката да се изнудува признание односно некаква друга изјава“.⁴

Забрана за тортура

Во однос на забраната на тортура постојат повеќе отворени прашања кои се однесуваат како на гаранциите за почитување на честа и достоинството на човекот при преземањето дејства на државните органи, зашто законските права тоа не им го гарантираат на странките (на пример, обврската да се наведат причините за лишување од слобода не го попречува нехуманиот третман на притвореното лице), така и на прецизирање (дефинирање) на споменатите поими од забраната. Тргувајќи од основниот поим - што е тоа „тортура“ од гледна точка на најновите сознанија на медицинските и психолошките науки, таа претставува „нанесување болка и трпења“. Во *Современиот лексикон на странски зборови и изрази* од Љубо Микуновиќ, тортурата е дефинирана како „мачење, измачување на уапсено лице или обвинет човек; подлагање на телесни и душевни маки за да се добијат податоци од уапсениот или да го признае кривичното дело“.⁵ Во суровоста на тортурата особено се истакна шпанската инквизиција во средниот век. Таа се служеше со сурови, груби, нехумани и понижувачки постапки за добивање на признание од обвинетото лице. Европската комисија за правата на човекот за пет техники на испитување на британските истражни органи во Северна Ирска, зазеде став дека *тортура* претставува: долготрајно стоене на прстите од нозете со лице свртено кон сидот; покривање на главата на испитуваното лице со платнена вреќа за време на лишување од слобода; изложување на бучава; скратување на сонот; скратување на храната и водата. Од друга страна, Европскиот суд за човековите права зазеде поинаков став: ваквите постапки претставуваат само „нехумани постапки“.⁶ Проблеми се јавуваат и со инкорпорирањето на забраната на тортура во кривичното право (материјално и процесно) и во нејзината практична примена, каде што истите се најголеми. Тоа го покажуваат извештаите на некои меѓународни организации кои вршат надзор над почитувањето на човековите права во светот (на пример, Амнести интернационал).⁷

Уставните и законските гаранции за неповредливоста на

⁴) Закон за кривичната постапка, Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр. 15, 3 април, 1997 (член 10).

⁵) Љубо Микуновиќ: Современ лексикон на странски зборови и изрази, Наша книга, Скопје, 1995, стр. 592.

⁶) Frowein Jochen: The European and the American Conventions on Human Rights: A. Comparison; HRLJ, Vol.1, 1980, pp. 48.

⁷) Human Rights: Status of International Instruments Centre for Human Rights, Geneva – New York, 1987.

интегритетот на човековата личност и гарантирањето на неговите лични права, ја детерминираат експлицитната или имплицитната забрана и казнување на секакво изнудување на признавање и изјава. Оваа забрана произлегува од гаранциите за положбата на човекот според Уставот. Во кривичното законодавство на Република Македонија изнудувањето на признавање и изјава е инкриминирано како кривично дело Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување: „(1) Тој што во вршењето на службата, како и тој што наведен од службено лице или врз основа на негова согласност, ќе употреби сила, закана или друго недопуштено средство или недопуштен начин со намера да изнуди признание или некоја друга изјава од обвинетиот, сведокот, вештакот или друго лице, или ќе предизвика кај друг тешко телесно или душевно страдање за да го казни за кривично дело што го сторило или за што е осомничен тој или друго лице, или за да го заплаши или да го присили на откажување од некое негово право, или ќе предизвика такво страдање поради каков било облик на дискриминација, ќе се казни со затвор од три до осум години. (2) Ако поради делото од став 1 настапи тешка телесна повреда или други особено тешки последици за оштетениот, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку четири години“.⁸

Под „изнудување на признание или изјава“ се подразбира акција или примена на кое било друго средство, за да се влијае на лице кое ќе препознае некој настан, факт или околност или прашање регулирано со било која друга декларација. Воведувањето на оваа забрана во кривичната постапка е од особена важност за состојбата на обвинетиот или на други лица (сведоци, експерти, преведувачи, итн), особено затоа што тоа може да доведе до нелегални и неоправдани исходи. Објективно, можностите за изнудување за признавање во кривичната постапка се многу големи, особено ако е предвидено дека лицето може да биде лишено од слобода и се прави физичка и ментална злоупотреба, се применуваат хипноза, вештачки сон предизвикан од различни лекови и други хемикалии. И претставникот на органот за внатрешни работи според член 142 од Законот за кривичната постапка прави кривично дело според член 142 од Кривичниот законик, без разлика дали изнудувањето ќе успее. Ако органот за внатрешни работи, обвинителот или судијата дојдат до признание со измама, со поставување сугестивни прашања, со ветување дека обвинетиот ќе се брани од слобода, дека ќе се запре кривичната постапка која што се води против него, во тој случај не станува збор за изнудување на признание, туку повреда на работната обврска на полицискиот службеник, обвинителот или судијата и за таквата постапка може да одговараат само дисциплински, а не и кривично.

Прашањето е посебна форма на принуда. Слободата на давање

⁸⁾ Кривичен законик, Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр.37, 29 јули 1996 (член 142).

признание или изјава не е апсолутна. Целосна слобода на изразување и признавање (ако се признае кривичното дело или не), постои само на обвинетиот во кривичната постапка. За другите учесници во постапката (сведоци и експерти) има законска обврска да се обезбеди изјава. Истото важи и за учесниците во други постапки (судски, административни, дисциплински). Сето ова значи дека овие лица се целосно слободни во одлучувањето на давањето на изјава. Со повеќе одредби се предвидени и одобрени средства за присилба за да се обезбеди изјава (на пример, одредбите на кривичната постапка за казнување на сведок кој одбива да даде изјава). Од друга страна, тоа е забрането со каква било форма на принуда да се добие признавање на обвинетиот. Целта на оваа инкриминација, според тоа, не се состои во утврдување на апсолутна забрана на принуда, со цел да се обезбеди изјава. Во суштина, ова е форма на злоупотреба на службената должност, на службеникот до кој обвинетиот или друго лице дава признание или изјава и се состои во формална смисла, во кршење на процедуралните правила за подобноста на одредени средства за добивање признание или изјава, во материјална смисла - во кршење на човековото достоинство, неговата личност и слобода на давање признание или изјава без примена на сурово, нечовечно и недостојно средства за присилба. Згора на тоа, има ефект и прекршувањето на прописите од судските органи и јавната администрација, како и довербата на јавноста во хуманоста на овие тела.

Делото го врши тој што во вршење на службата ќе употреби сила, закана или друго недопуштено средство или недопуштен начин, со намера да изнуди признание или некоја друга изјава од обвинет, сведок, вештак или од друго лице. Дејствие на извршување е употребата на сила, закана или друго недопуштено средство или недопуштен начин на добивање признание или изјава. Со оглед на тоа дека делото може да биде извршено во определена постапка во која се користат споменативе доказни средства (казнена, дисциплинска, граѓанска, управна и слично), недопуштеноста на средствата и начинот се оценува од аспектот на процесните норми со кои се уредува конкретната постапка. Законот за кривичната постапка изречно забранува спрема обвинетиот да се употреби сила или закана за да се дојде до негова изјава или признание, а исто така забранува и примена на медицински интервенции спрема обвинетиот или сведокот или давање на средства со кои би се влијаело врз нивната волја при давањето на исказ. Под „друго недопуштено средство или недопуштен начин“ би можело, генерално, да се земе измамата во вид на лажно ветување на преземање на некое дејствие во корист на лицето што дава признание или изјава (дека ќе биде запрена постапката, дека ќе биде изменета правната квалификација

на делото и слично).⁹ Делото е довршено со употреба на сила, закана или друго недопуштено средство, а со таква намера. Не е нужно поради тоа да дојде до изнудено признание или изјава. Покрај обвинетиот, сведокот и вештакот, како пасивен субјект можат да бидат сите лица што пред овластен орган даваат изјави во некоја постапка (на пример, толкувачот во кривичната или оштетениот во граѓанската постапка).

Субјективниот аспект е да се привлече вниманието. Субјективниот елемент е признавање или изјава. Извршителскиот круг го покрива лицето кое користи закани или сила во вршењето на службата, што значи дека по правило тоа е државен службеник. Во случајот постојат различни мислења за тоа кога еден државен службеник може да се појави како сторител на ваков настан: во рамките на неговите овластувања, односно давање на изјава на некои луѓе или тоа може да биде некој функционер. Додека во некои случаи, судот во суштина претставува законот¹⁰, во други работи се поразлични.¹¹ Повеќе неодамнешните забелешки одговараат на значењето на оваа инкриминација.

Потешки облици постојат во случајот кога изнудувањето е следено со тешко насилство или ако поради изнуденото признавање или изјава, настапиле особено тешки последици за обвинетиот во кривичната постапка. За делото од став 1 е предвидена казна затвор од три до осум години, а потешките облици од став 2 се казнуваат со затвор од најмалку четири години. Можен е и стек со тешката телесна повреда и убиството. Поради односот на специјалитет, исклучен е стекот со злоупотребата на службената положба и овластување.

Заклучок

Правата на човекот и кривичното право се нераздвојни во својата постојана интеракција - кривичното право им обезбедува неопходна заштита на правата на човекот, а правата на човекот му овозможуваат прогрес на кривичното право. Теоријата на кривичното процесно право, проблемот на постигнувањето рамнотежа меѓу гаранциите на основните права и слободи на човекот и заштитната функција на кривичното право

⁹) Пионтковскии, Ромашкин, Чхиквадзе: Курс советского уголовного права, Москва, 1971, том VI, стр.133.

¹⁰) Врховен суд на Македонија, Скопје, 1988, Кж 194, Преглед II, стр.149: policemen are not officers, within the meaning of this provision, because the circle of his service are not authorized to hear defendants. 10 Vrhovni sud Jugoslavije, Beograd, 1961, Kz 112, Pravni život, Beograd, br.1, str.71: on the same issue was contrary opinion -do not require official to be a person who is under the legal provisions authorized taking procedural steps.

¹¹) 10 Vrhovni sud Jugoslavije, Beograd, 1961, Kz 112, Pravni život, Beograd, br.1, str.71: on the same issue was contrary opinion -do not require official to be a person who is under the legal provisions authorized taking procedural steps.

го означува со сфаќањето за судир меѓу две спротивни тенденции во уредувањето на секоја рационална кривична постапка: тенденцијата за ефикасност на постапката, која бара секој познат сторител на кривично дело да биде фатен и казнет и тенденцијата за заштита на правата на граѓаните, која поставува спротивно барање - на граѓаните против кои се води кривична постапка да не им се ограничуваат основните права и слободи и да им се обезбедат сите права на одбрана.

Користена литература

- [1] Frowein Jochen: The European and the American Conventions on Human Rights: A. Comparison; HRLJ, Vol.1, 1980.
- [2] Human Rights: Status of Internacional Instruments Centre for Human Rights, Geneva - New York, 1987.
- [3] Universal Declaration of Human Rights of the United Nations on 10 December 1948 (Article 5), the International Covenant on Civil and Political Rights of 16 December 1966 (Article 7), European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 (Article 3) and the American Convention on Human Rights 1969 respectively (Article 5).
- [4] Vrhovni sud Jugoslavije, Beograd, 1961, Kz 112, Pravni život, Beograd, br.1.
- [5] Врховен суд на Македонија, Скопје, 1988, Кж 194, Преглед II.
- [6] Закон за кривичната постапка, Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр.15, 3 април, 1997.
- [7] Кривичен законик, Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр.37, 29 јули, 1996.
- [8] Микуновиќ Љубо: Современ лексикон на странски зборови и изрази, Наша книга, Скопје, 1995.
- [9] Пионтковский, Ромашкин, Чхиквадзе: Курс советского уголовного права, Москва, 1971, том VI.
- [10] Устав на Република Македонија од 17 ноември 1991 година.